

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995–yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

4-2023

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

B.Sh.Shermuhhammadov, B.Q.Qurbonova	
Talabalarni ijtimoiy hayotga tayyorlashning innovatsion texnologiyalari va ularni takomillashtirish	7
G.G'.G'affarova	
Raqamli jamiyatning intellektual madaniyati: falsafiy tahlil.....	13
K.D.Yarashev	
Jismoniy tarbiya va sport ixtisosligidagi talabalarda boshqaruv kompetentligining tavsifi.....	17
A.A.Rayimov	
O'quvchilarda akkulturatativ ko'nikmalarni rivojlantirishda madaniyatlararo muloqotning ijtimoiy-pedagogik zarurati	21
O.A.Ashurova	
Bo'lajak maktabgacha ta'lim mutaxassislarining ekoestetik madaniyatini rivojlantirishning metodik ta'minoti	25
N.M.Aliyev	
Gipotetik-deduktiv metod orqali bo'lajak pedagoglarda analitik tafakkurni rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari.....	30
S.S.Ulkanov	
Transport vositalari muhandisligi yo'nalishi talabalarining bilim olishlarida zamonaviy o'quv-didaktik vositalar asosida o'qitishning afzalliklari	35
T.M.Burxanov	
O'zbekiston Respublikasi qurolli kuchlari akademiyasi kursantlarining ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy-ma'rifiy va diniy qarashlarining statistik tahlili	40
U.R.Radjapov	
Maktablarda yengil atletika musobaqalarini o'tkazishning oddiy qoidalari.....	44
Sh.A.Mamajonov	
Ekologik tarbiyalanganlik-jamiyat va uning taraqqiyoti uchun muhim omildir	48
F.K.Yusupova	
Talabalarining ijodkorlik faoliyatlarini rivojlanishida texnik ijodkorlikning o'rni	53
O.O.Qodirov	
O'quvchilarda kommunikativ kompetentsiyasini rivojlantirishning o'ziga xosligi va zaruriyati	58
M.M.Mamatkodiroy	
Maktab ta'limida raqamli texnologiyadan foydalangan holda o'qitish usullarini takomillashtirish	63

IQTISODIYOT

X.X.Bozarov	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatida tarmog'i bo'yicha ixtisoslashuv jarayonlarini takomillashtirish.....	70

FALSAFA

I.A.Suvanov	
Globalashuv sharoitida xavfsizlik va barqarorlikka rahna soluvchi mafkuraviy tahdidlar	76
A.N.Meliboyev	
Kambag'allikka qarshi kurash strategiyasi orqali yangi O'zbekistonda farovon jamiyat qurish istiqbollari	83
G'.Z.Abduraxmonov	
G'oyaviy birlashuv tushunchasining mazmun-mohiyati va konseptual asoslari.....	88
S.S.Jabborova	
O'zbekistonda jamiyatning ma'naviy salohiyati va uning ijtimoiy taraqqiyotni ta'minlashdagi roli	93

TALABALARNI IJTIMOYIY HAYOTGA TAYYORLASHNING INNOVATSION
TEKNOLOGIYALARI VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ К СОЦИАЛЬНОЙ
ЖИЗНИ И ИХ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ

INNOVATIVE TECHNOLOGIES OF PREPARING STUDENTS FOR SOCIAL LIFE AND
THEIR IMPROVEMENT

Shermuhammadov Bahodirjon Shermuhammadovich¹,
Qurbonova Baxtixon Qo'chqarbayevna²

¹Shermuhammadov Bahodirjon Shermuhammadovich – Farg'ona davlat universiteti rektori,
pedagogika fanlari doktori, professor

²Qurbonova Baxtixon Qo'chqarbayevna – Farg'ona davlat universiteti dotsenti,
filologiya fanlari doktori

Annotatsiya

Ushbu maqolada hamkorlik pedagogikasi asosida talabalarni ijtimoiy hayotga tayyorlashning innovatsion texnologiyalari va ularni takomillashtirish, shuningdek, milliy axloq tarbiyasida ma'naviy-ruhiy, milliy nafosat va jismoniy tarbiya ham ta'lim jarayonida ustuvor o'rin egallashi xususida fikr yuritiladi.

Аннотация

В данной статье рассматриваются инновационные технологии подготовки студентов к общественной жизни на основе педагогики сотрудничества и их совершенствование, а также приоритет духовности, национальной эстетики и физического воспитания в процессе формирования национальной нравственности.

Abstract

This article discusses innovative technologies for preparing students for public life based on the pedagogy of cooperation and their improvement, as well as the priority of spirituality, national aesthetics and physical education in the process of forming national morality.

Kalit so'zlar: hamkorlikda o'qitish, mantiqiy fikr yuritishga yo'naltirish, birgalikdagi faoliyat, pedagogik hamkorlik, hamkorlik muhitini tashkillash.

Ключевые слова: совместное обучение, ориентация на логическое мышление, совместная деятельность, педагогическое сотрудничество, организация среды сотрудничества.

Key words: co-education, orientation to logical thinking, joint activity, pedagogical cooperation, organization of the environment of cooperation.

KIRISH

Bugungi davr talabalarini ijtimoiy hayotga tayyorlashda aniq ko'rsatmalar ishlab chiqishga bo'lgan ehtiyojini kuchaytirmoqda. Shu bilan birga talabani ijtimoiy hayotga tayyorlash orqali ularning pedagogik relaksatsiya (pedagogik relaksatsiya – ta'lim oluvchi (o'quvchi, talaba, tarbiyalanuvchi)larning hissiy faoliyati, ruhiy-jismoniy quvvati va ishchanlik qobiliyatini qayta tiklash[2])sini tiklash muhim masalalardan biriga aylanmoqda.

Zero, K.Hoshimov inson faqatgina o'zi uchun yashamasdan, balki boshqalar va jamoat hamda uning manfaati uchun yashashga intilishi kerak[8], deb yozadi pedagogiki tarixi kitobida. Darhaqiqat, jamoa bo'lib hamkorlikda ishlash dars samaradorligini oshiribgina qolmay, insonlarni bir-biriga nisbatan mehrli qilib tarbiyalashda muhim rol o'ynaydi.

Ta'lim jarayonida esa bevosita hamkorlikka yo'naltirilgan pedagogikaga tayanish – shaxsga yo'naltirilgan ta'limning zamonaviy texnologiyalarini faoliyat davomida qo'llash, zamonaviy muhitda ta'lim oluvchida birgalikda ishlashga yo'naltirilgan jamoaviylik, o'z tengdoshlarining aqliy hamda axloqiy fazilatlarini bilan to'laqonli faxrlanish, jamoa tarkibida o'zining munosib o'rniga egaligi bilan g'ururlanish tuyg'usini tarbiyalash, uni jamoa a'zolari bilan birgalikda faol bilim olishga o'rgatish demakdir. Ta'lim oluvchi shaxsga yo'naltirilgan ta'limning istiqbolli, ustuvor yo'nalishlaridan biri bu ularning umuminsoniy va milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash asosida rivojlanishini ta'minlashdir. Milliy axloq tarbiyasida ma'naviy-ruhiy, milliy nafosat va jismoniy tarbiya ham ta'lim jarayonida

ustuvor o'rin egallashi lozim. Bunda o'quv materiali shaklida berilgan ta'limiy matnlar, didaktik mashqlar, o'quv topshiriqlari yordamida ta'lim oluvchilarga turli shaklda axloqiy-ma'naviy tarbiya va milliy nafosat me'yorlari, umuminsoniy qadriyatlarni singdirish nazarda tutiladi[3].

O'zaro hamkorlik – bu o'qituvchi va o'quvchilarning belgilangan maqsadga erishishga qaratilgan samarali hamkorligi. Ko'p omillilik ko'plab obyektiv va subyektiv omillarning namoyonidir[5].

Ta'lim oluvchilarining obrazli tafakkur qilish imkoniyatidan kelib chiqqan holda ularni birgalikdagi faoliyatni vujudga kelish jarayoni bilan tanishtirish kerak. Bu jarayonda ta'lim oluvchilar hamkorlikka kirishish yo'llari va usullari bilan yaqindan tanishadi. Ta'lim oluvchilarning shaxsiy tajribalarini boyitishga yo'naltirilgan mashg'ulotlar so'nggida ular bilan yakunlovchi xarakterdagi tahliliy suhbat o'tkazish talab qilinadi.

Ta'lim mazmunining muammoli o'qitish va pedagogik hamkorlik printsiplariga asoslanganligi, o'quv jarayoni ishtirokchilari orasida o'zaro dialog muhitining ta'minlash lozim [4].

Hamkorlikdagi ta'lim jarayonida o'qituvchi bilan ta'lim oluvchilarning do'stlashishi, bir-birini tushunishi, muloqotga kirishishlari uchun zamin hozirlashi kerak. Ta'lim oluvchilar o'zaro baland ovozda gapirmasliklari, bir-biriga nisbatan yaxshi munosabatda bo'lish, zarur vaziyatlarda o'zlarini tuta bilish va xatti-harakatlarini nazorat qilishni ta'minlashi muhim. Ta'lim oluvchilarda hayotiy tajribaning yetishmasligi tufayli ular orasida ishchan, do'stona muloqot o'rnatish murakkab kechadi. Bunda o'qituvchi ta'lim oluvchilarni hamkorlikdagi faoliyatga jalb etish chora-tadbirlarini ishlab chiqishi va qo'llashi, ularning individual xususiyatlarini chuqur tahlil qilishi va har tomonlama o'rganishi kerak[4].

Hamkorlikdagi pedagogik vaziyatni vujudga keltirishda o'qituvchi, birinchi navbatda o'yin usulidan samarali foydalanishi lozim. Buning uchun o'qituvchi ham, ta'lim oluvchilar ham zarur shaxsiy sifat va ko'nikmalar bilan qurollangan bo'lishlari kerak. Shunda ular vaziyatlarga ijobiy yechim topa oladilar.

Pedagogik hamkorlik jarayonida ta'lim oluvchilarda xush kayfiyat, tabassum, rahmdillik, ko'tarinkilik, quvonch, do'stona munosabatlar, muloqotga kirishuvchanlik, qiyin daqiqalarda bir-birlariga ko'maklashish, kechira olish, mas'uliyatlilik, haqqo'ylik, bag'rikenglik, toqatlilik, tushunish kabilar kuzatiladi. Mashg'ulotlar yakunida ta'lim oluvchilar bir-birini yaxshi bilganliklari, yaqindan do'stlashganliklari, o'zlari haqidagi ma'lumotlarga ham ega bo'lganliklari, yaxshi sifatlarni namoyon qilganliklari, atrofdagilarning o'zlariga bo'lgan munosabatlarini aniqlaganliklari, o'zlariga tashqaridan baho berish imkoniyatiga ega bo'lganliklari, ijobiy hamkorlik muhitiga ega ekanliklari, o'zlari va sinfdoshlariga nisbatan ishonch hissini tuyganliklarini kuzatish mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Hamkorlikdagi ta'lim jarayonida o'qituvchilar quyidagi bir qator vazifalarni ham samarali yechishga intilishlari lozim. Bunday vazifalar sirasiga:

- 1) ta'lim oluvchilar bir-birlari bilan muloqot qilishlari uchun qulay sharoit yaratish, o'z oldilariga qo'yilgan savollarga ijodiy yondashgan holda javoblar qaytarishini ta'minlash;
- 2) ta'lim oluvchilar o'z sinfdoshlarini samimiy tushunishlari uchun imkoniyat yaratish;
- 3) ta'lim oluvchilar guruhi orasidagi sovuq munosabatni bartaraf etish;
- 4) ta'lim oluvchilar orasida o'zaro hurmat muhitini vujudga keltirish, ularning huquq va erkinliklarini ta'minlash[9].

Demak, ta'lim oluvchilarining hamkorlikdagi tahliliy faoliyati analitik mashqlar va muammoli topshiriqlarni bajarish jarayonida samarali rivojlanadi.

Bugungi kun zamonaviy o'qituvchisi ta'lim jarayonida talabalar bilan hamkorlikni tashkil qilishda quyidagi innovatsion o'qitish metodlaridan foydalanish maqsadga muvofiq:

– tanlangan qaysi mavzularni to'liq hamkorlikda o'qitish metodlaridan foydalanib o'rganish mumkinligini turli usullar va guruh faoliyatidan kelib chiqib aniqlashi, qolaversa, mazkur darslarni taqvim-rejada belgilab qo'yishi;

– tanlangan mavzu bo'yicha to'laqonli ta'lim oluvchilarga nisbatan tavsiya etiladigan turli o'quv topshiriqlari hamda ularni hayotiy mazmunga mos bajarish yuzasidan turli yo'nalishdagi ko'rsatmalarni tayyorlashi;

– hamkorlik tarzida o'qitishning zamonaviy metodlaridan foydalanib o'tiladigan dars turi, tipi, dars bosqichlarini va borishini to'liq loyihalashi;

– o'tgan va endi tashkil etiladigan yangi mavzular yuzasidan ta'lim oluvchilar bilimini to'laqonli nazorat qilish uchun turli mazmundagi test topshiriqlarini turli darajalarda tuzishi lozim.

PEDAGOGIKA

Mazkur zamonaviy metodlardan foydalanishda va uni ta'lim jarayoniga olib kirishda shuni nazarda tutish kerakki, ta'lim oluvchilar jamoadagi faoliyatdoshi bilan hamkorlikda o'quv va mantiqiy topshiriqlarni to'g'ri bajarishlari barobarida guruh a'zolarining to'laqonli faolligi, yangi keng tarmoqli hamkorliklarini vujudga kelishi, ular o'rtasidagi muloqot va milliy madaniyat tamoyillariga to'laqonli amal qilinishi ham hisobga olinadi.

Shunday qilib, guruh a'zolari bir vaqtning o'zida ikkita topshiriqni bajaradi:

1. Akademik topshiriq – bilish va ijodiy izlanish orqali o'quv topshiriqlaridan ko'zlangan maqsadga erishish;

2. Ta'lim jarayoniga tegishli ijtimoiy-psixologik topshiriq – dars davomida zaruriy yuqori saviyadagi muloqot madaniyatiga egalik, odob-axloq qoidalariga faoliyat mazmunidan kelib chiqib to'laqonli rioya qilish.

O'qituvchi yuqorida aytilgan har ikkala darajadagi topshiriqning yuqori va keng saviyada bajarilishini nazorat qiladi.

O'qituvchi ta'lim jarayonida hamkorlikda o'qitishning zamonaviy va innovatsion metodlaridan foydalanishi uchun ushbu texnologiyaning o'ziga xos xususiyatlariga oid bilim, ko'nikma va malakalarni, ta'lim oluvchilarning mustaqil ishlari, o'quv bahsi va munozaralarni samarali tashkil etish yo'llarini egallagan, ta'lim oluvchilarda esa darslik, ilmiy-ommabop adabiyotlarning mazmuni ustida mustaqil-ilmiy va ijodiy ishlash, mazkur mazmun haqida o'z fikrini doimiy ravishda qisqa va zamon talabiga mos aniq bayon etish, fikrlarni to'laqonli asoslash ularni aniqlash to'g'risida dalillash, mazkur jarayon to'g'risida mantiqiy fikr yuritish, faoliyatga doir o'quv bahsi hamda munozaralarda faol va tahliliy tanqidiy qatnashish ko'nikmalari shakllangan bo'lishi kerak.

Ta'lim jarayonida qo'llashni tavsiya etayotgan hamkorlikda o'qitishning zamonaviy texnologiyalaridan biri jamoada o'qitish:

Jamoada o'qitishda (R.Slavin)[7] ta'lim oluvchilarning teng sonli ikkita yoki bir nechta jamoaga ajratiladi. Ajratilgan jamoaga bir xil topshiriq beriladi. Jamoaning har bir a'zosi berilgan topshiriqni hamkorlikda zamonaviy usullarni qo'llab bajaradi, har bir talaba mavzuning nazariy qismida ko'zda tutilgan bilim, ko'nikma va malakalarni integratsion o'zlashtirishiga e'tiborni to'laqonli qaratadi.

Ta'lim oluvchilarning o'quv faoliyatidagi hamkorligini rivojlantirishning texnologiyalari quyidagicha:

1. Ta'lim oluvchilarning o'quv faoliyatidagi hamkorligini tashkil etishga yo'naltirilgan maxsus mashg'ulotlar vositasida ta'lim mazmunini boyitish.

2. Ta'lim jarayonida hamkorlikdagi o'qitish metodlaridan foydalanish.

3. Ta'lim oluvchilarda o'zaro bir-biri bilan hamkorlikda ishlash ehtiyojini shakllantirish.

Ta'lim oluvchilarning kichik guruhlardagi o'quv faoliyati o'yin (turnir, musobaqa) shaklida, individual tarzda ham tashkil etilishi mumkin.

Hamkorlikda o'qitishning "birgalikda o'qiyimiz" metodi. Sinf ta'lim oluvchilari 3-5 kishidan iborat kichik guruhlarga ajratiladi. Har bir guruh darsda bajarilishi lozim bo'lgan topshiriqning ma'lum qismini bajaradi. Guruhlar topshiriqlarni to'liq bajarishi natijasida o'quv materialining yaxlit o'zlashtirilishiga erishiladi. Mazkur metodning asosiy prinsiplari – komandani taqdirlash, ta'lim oluvchilarga individual yondashish, muvaffaqiyatlarga erishish uchun bir xil imkoniyatlarni vujudga keltirish sanaladi[1]

Kichik guruhlarda ishlash jarayonida ijodiy hamda izlanishni samarali tashkil etish metodi. Bu metodni qo'llash jarayonida ko'proq talabaning ya'ni ta'lim oluvchilarning mustaqil, mantiqiy va ijodiy fikrlashiga urg'u qaratiladi.

Ta'lim oluvchilar alohida individuallashtirilgan yoki 6 kishidan iborat bo'lgan kichik guruhlarda o'zaro izchil ijodiy izlanishni tashkil etadilar. Ijodiy va ilmiy izlanishlar faoliyati kichik guruhlarda tashkil etilganda dars davomida o'rganilishi zarur bo'lgan nazariy material kichik bo'laklarga va maxsus qismlarga ajratiladi. Keyinchalik mazkur qismlar yuzasidan turli darajadagi topshiriqlar har bir ta'lim oluvchiga imkoniyatlaridan kelib chiqib taqsimlanadi. Shundan kelib chiqib guruhda ishtirok etgan, har bir ta'lim oluvchi ijodiy, ilmiy topshiriqning bajarilishiga keng qamrovda o'z hissasini qo'shishga sababchi bo'ladi. Kichik guruhlarda berilgan turli mazmundagi topshiriq yuzasidan keng tartibda munozara o'tkaziladi. Guruhda ishtirok etuvchi a'zolar birgalikda ma'ruzaga doir nazariy ma'lumot tayyorlaydilar va guruh ta'lim oluvchilari o'rtasida o'z ijodiy

izlanish natijasini tizimli va ketma-ketlik asosida e'lon qilib boradilar. Barcha faoliyat samarasida hamkorlikda ishlash yakunida qo'lga kiritilgan qator yutuq hamda muvaffaqiyatlar guruh jamoasidagi har bir talaba ya'ni ta'lim oluvchining, doimiy va takrorlanuvchi va faol aqliy mehnat bilan shug'ullanishiga, kichik guruhlarning umuman olganda guruh jamoasini birlashishiga, dastlab o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma va malakalarni zamonaviy yangi hamda noodatiy, kutilmagan vaziyatlarda qo'llab, yangi bilimlarni o'zlashtirilishiga zamin tayyorlaydi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Hamkorlikka asoslangan ta'limda ta'lim oluvchilar alohida shaxs sifatida tan olinadilar. O'zlashtirishi past yoki imkoniyatlari cheklangan ta'lim oluvchilar ham do'stona munosabat o'rnatilgan guruhda o'z "ovoz"lariga ega bo'ladilar. O'qituvchi darsga tayyorlanar ekan, o'quv jarayonining loyihasini ishlab chiqadi, unda har bir ta'lim oluvchining ishtiroki ko'zda tutiladigan vaziyatlarni kiritadi. Guruhlar yoki juftlikda ishlash o'quv jarayoni oldiga qo'yilgan maqsad asosida tanlanadi. Interfaol usullar yordamida tashkil etilgan guruhli ishda har bir ta'lim oluvchining ishtirokini ta'minlashga xizmat qiladigan vazifalar va o'quv topshiriqlari beriladi. Natijada talabalarda hamkorlikda ishlash ko'nikmalari shakllanadi. Buning natijasida ta'lim oluvchilarning imkoniyatlari kengayadi va o'zlariga beradigan baholari ko'tariladi. Shu tariqa, talaba o'z qadr-qimmatini anglay boshlaydi. Barcha ta'lim oluvchilar o'zlarining turli-tuman ekanliklarini anglash bilan bir qatorda, o'z kuchlariga ishonch hosil qiladilar.

Bu esa ta'lim oluvchilarning kelajakda mikrosotsiumda o'z o'rinlarini topishlari, atrofdagilar bilan samarali muloqot, hamkorlik va do'stona munosabat o'rnatishlari, o'z qarashlarini himoya qilishlariga imkon beradi. Ular bir-birlarini kamsitmaslik, barchalarining teng huquqli ekanliklarini e'tirof etishga o'rganadilar.

Pedagogikaning asosiy g'oyalarini yangicha tushunish unga ko'proq shaxsiy mazmun-mohiyat berish, ta'lim oluvchilar bilan ular uchun tushunarli va qulay bo'lgan holatlarda ko'proq hamkorlik qilishga asoslanadi. Ta'lim oluvchi ko'plab vazifalarni bajarib pedagogik hamkorlik doirasida uning tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi. Ular orasida eng muhimi ob'ektiv borliqni aks ettirish vazifasidir. Bu vazifaning kiritilishi pedagogik faoliyatni tashkil etishni cheklash uni ta'lim oluvchilarning imkoniyatlariga moslashtirishga asos bo'ladi.

O'zaro hamkorlikning muhim vazifalaridan yana biri – talabalarni muayyan faoliyatga yo'naltirish va bosqichma-bosqich tayyorlashdan iborat. Hamkorlik jarayoniga jalb etilmagan yoki hamkorlikka kirishishi murakkab kechadigan talabalarda muvozanatsizlik, hissiy tushkunlik, hadixsirash, ishonchsizlik va xavotirga tushish holatlari kuzatiladi. Talabalar orasida hamkorlik muhitining vujudga keltirilishi ularning o'quv faoliyatidagi muvaffaqiyatlarini ta'minlash imkonini beradi. Chunki, bunday hamkorlik jarayonida talabalar bilmagan narsalarini bir-birlaridan o'rganadilar va o'zlari uchun ma'lum bo'lgan axborotlarni guruhdoshlariga etkazadilar.

O'zaro hamkorlik muhitida o'qituvchi-ta'lim oluvchilar hamda ta'lim oluvchilar orasida o'zaro ta'sir ko'rsatishning uch turi mavjud:

1. Hamkorlik jarayonida o'qituvchi-ta'lim oluvchilar hamda ta'lim oluvchilarning bir-birlariga ko'rsatadigan verbal ta'sirlar;
2. Hamkorlik jarayonida o'qituvchi-ta'lim oluvchilar hamda ta'lim oluvchilarning o'zaro bir-birlariga ko'rsatadigan paralingvistik ta'sirlar;
3. Hamkorlik jarayonida o'qituvchi-ta'lim oluvchilar hamda ta'lim oluvchilarning o'zaro bir-birlariga ko'rsatadigan noverbal ta'sirlar.

O'quv-tarbiya jarayonida amalga oshirilayotgan muloqotning qanday kechishi va kimning ko'proq ta'sir ko'rsata olishi jarayon sub'ektlari bajaradigan rollarga bog'liqdir. O'quv jarayonining birinchi sub'ekti bo'lgan o'qituvchida ta'lim oluvchilarga muayyan darajada ta'sir ko'rsatish maqsadi mavjud. Bu maqsadni amalga oshirish uchun o'qituvchi zarur pedagogik vositalardan foydalanadi.

O'qituvchi va ta'lim oluvchilarda tarkib topgan bir-birlarini tinglay olish ko'nikmalari o'zaro hamkorlik jarayonining samaradorligini ta'minlash bilan bir qatorda o'qituvchi-ta'lim oluvchilar hamda ta'lim oluvchilar orasida o'zaro do'stona muhitni vujudga keltirishga xizmat qiladi. Shuning uchun ham ta'lim oluvchilarda o'z suhbatdoshini diqqat bilan tinglash ko'nikmasini tarkib toptirish muhim ahamiyatga ega. Buning uchun ta'lim oluvchilarni o'zaro muloqot va hamkorlik jarayoniga jalb qilishga xizmat qiladigan usullar va metodlardan samarali foydalanish kerak. Ta'lim oluvchilarda o'zaro muloqot o'rnatish, hamkorlikda ishlash ko'nikmalarini shakllantirish maqsadida ijtimoiy pedagogik xarakterga ega bo'lgan treninglardan samarali foydalanish muhim.

PEDAGOGIKA

Hamkorlikdagi faoliyat treningi – talabalarning muayyan mavzuni hamkorlikda o‘zlashtirishlariga ko‘maklashadigan didaktik jarayon. Ta‘lim oluvchilarda mazkur trening jarayonida munozarali vaziyatlarni vujudga keltirish, topshiriqlarni hamkorlikda bajarish yo‘llarini birgalikda izlash, sinfdoshlari huzurida hayajonlanmasdan, tortinmasdan o‘z fikrini bayon qilishga o‘rganish, ziddiyatli vaziyatlarda to‘g‘ri yo‘l tuta olish ko‘nikmalari shakllanadi. Trening jarayonida guruhli munozaralar, rolli o‘yinlarning eng qulay variantlari mashq qilinib, sinovdan o‘tkaziladi.

Pedagogik hamkorlik jarayonida talabalarni faollashtirishga qaratilgan metodlar yordamida quyidagi vazifalarni bajarish mumkin:

1) ta‘lim oluvchilarning hamkorlikda bajargan faoliyatiga tashqaridan baho berishga o‘rgatish;

2) ta‘lim oluvchilar guruhining har bir a‘zosi muayyan shaxsga qanday munosabatda bo‘lishini aniqlash;

3) ta‘lim oluvchilar guruhining ayni bir ta‘lim oluvchiga bo‘lgan qiziqishini oshirish kabilar.

Pedagogik hamkorlik jarayonida ta‘lim oluvchilarda xush kayfiyat, tabassum, rahmdillik, ko‘tarinkilik, quvonch, do‘stona munosabatlar, muloqotga kirishuvchanlik, qiyin daqiqalarda bir-birlariga ko‘maklashish, kechira olish, mas‘uliyatlilik, haqgo‘ylik, bag‘rikenglik, toqatlilik kabilar kuzatiladi.

Mashg‘ulotlar yakunida ta‘lim oluvchilar bir-birlarini yaxshi bilganliklari, yaqindan do‘stlashganliklari, o‘zlari haqidagi ma‘lumotlarga ham ega bo‘lganliklari, yaxshi sifatlarni namoyon qilganliklari, atrofdagilarning o‘zlariga bo‘lgan munosabatlarini aniqlaganliklari, o‘zlariga tashqaridan baho berish imkoniyatiga ega bo‘lganliklari, ijobiy hamkorlik muhitiga kirishganliklari, o‘zlari va guruhdoshlariga nisbatan ishonch hissini tuyganliklarini kuzatish mumkin.

Pedagogik hamkorlik ko‘pgina didaktik va psixologik imkoniyatlarga ega. Bu o‘z navbatida, ta‘lim oluvchilarni har tomonlama rivojlantirishda alohida ahamiyat kasb etadi. Har bir talabada o‘z guruhining muvaffaqiyatidan quvonish, kamchiliklari uchun javobgarlik hissi qaror topadi.

Hamkorlikda ishlash jarayonida olingan natijalar muntazam tarzda o‘qituvchi tomonidan tahlil qilinishi lozim. O‘zaro hamkorlik muhitini tashkil etishda “o‘qituvchi–ta‘lim oluvchi–ta‘lim oluvchilar guruhi”ning hamjihatlikdagi faoliyatiga asoslaniladi.

Hamkorlikdagi o‘quv jarayonini tashkil etishda o‘qituvchi quyidagilarga tayanishi lozim:

1. Guruhli ish usulidan foydalanish;

2. Hamkorlikdagi ish jarayonida ta‘lim oluvchilarning bir-birlariga pedagogik-psixologik jihatdan moslashishlariga erishish;

3. Har bir kichik guruhda kuchli, o‘rtacha va past o‘zlashtiruvchi ta‘lim oluvchilarning bo‘lishini ta‘minlash;

4. Guruhdagi o‘quv faoliyati samaradorligini ta‘minlash maqsadida a‘zolari almashtirish imkoniyatiga ega bo‘lish;

5. Guruhda umumiy o‘quv topshirig‘ining berilishini ta‘minlash;

6. Topshiriqlarni bajarish jarayonida talabalarning individual vazifalarini aniqlash;

7. Vazifalarni taqsimlashda ta‘lim oluvchilar fikriga tayanish, ya‘ni ular bilan hamkorlik qilish;

8. Hamkorlikda bajarilgan topshiriqni umumiy tarzda baholash;

9. Guruh a‘zolarining mehnatiga talabalarning o‘zlari baho berishlariga erishish;

10. Guruhli ish natijalarini talabalarning o‘zlari tahlil qilishlarini ta‘minlash.

Ta‘lim oluvchilarga insonparvarlik asosida yondashish ular orasidagi ziddiyatlarning o‘ziga xos jihatlarini tushunish va bartaraf etish imkonini beradi. Talabalar orasidagi ziddiyatlarning o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlash va ularni bartaraf etish quyidagi omillar bilan bevosita bog‘liqdir: talabalarning yosh xususiyatlari; hamkorlikdagi ta‘lim jarayonini tashkil etishning o‘ziga xos jihatlari; talabalarning ziddiyatlarga munosabati, ularning o‘ziga xos jihatlar va rivojlanishi haqidagi tasavvurlari; ziddiyatlar vujudga kelgan holatlarda ta‘lim oluvchilarning harakatlari kabilar.

O‘qituvchining faoliyati, birinchi navbatda, ziddiyatlarga ijobiy echim topishga qaratilishi kerak. Bu, o‘z navbatida, o‘qituvchining pedagogik ziddiyatlarning vujudga kelishi, rivojlanishi va ularning echimini topish haqidagi bilimlarni nechog‘li chuqur egallaganligiga bog‘liq.

Ziddiyatli vaziyatlarda ta‘lim oluvchilarda o‘zaro munosabatlarga kirishish va hamkorlik qilish tajribasining shakllanishida turli ichki qarama-qarshiliklarni birgalikda bartaraf etish muhim o‘rin egallaydi. Bunday tajribaning shakllantirish uzoq davom etadigan jarayon hisoblanadi. Bu ta‘lim

oluvchilarni rivojlantirishga yo'naltirilgan vaziyatlarni o'z ichiga oladi. Har bir vaziyatda ta'lim oluvchilarda bir qator sifat o'zgarishlari vujudga keladi.

Vaziyatlar orasidagi izchillik talabalar orasidagi qarama-qarshiliklarni bartaraf etish imkoniyatini kengaytiradi. Bir vaziyatdan ikkinchisiga o'tish jarayonida talabalar oldiga qo'yiladigan vazifalar murakkablashadi. Bular o'z navbatida talabalarda shaxsiy sifatning shakllanishiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Talabalar orasida hamkorlikka asoslangan ijobiy munosabatlarni tarkib toptirish uchun turli shakl va mazmunga ega bo'lgan, ta'lim oluvchilarni rivojlantirishga xizmat qiladigan vaziyatlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Har bir vaziyatda muayyan vazifalar va ularni yechish usullari belgilab berilishi kerak. Shuning uchun ham har bir holat ta'lim oluvchilarni rivojlantirishga yo'naltirilgan vaziyat sifatida muayyan izchillikda loyihalashtiriladi. Buning natijasida aksariyat talabalarda muayyan shaxsiy sifatlar tarkib topadi. Buning uchun o'zaro aloqadorlik xarakteriga ega bo'lgan ta'lim oluvchilarni rivojlantiruvchi vaziyatlarda kelishilganlik, mujassamligni ta'minlashga e'tibor qaratiladi.

O'qituvchi hamkorlikdagi pedagogik jarayonni loyihalashda me'yorlangan va izlanuvchilik xarakteriga ega bo'lgan bashorat metodidan foydalanishi lozim. Izlanuvchilik xarakteriga ega bo'lgan bashorat hamkorlikdagi o'quv jarayonining istiqboldagi holatini aniqlashga yo'naltiriladi. Bunda o'qituvchi o'quv jarayonining rivojlanishi va unga tashqi sharoitlarni ko'rsatadigan ta'sirini hisobga olishi lozim. O'qituvchi o'zi bashorat qilgan natijaga erishish yo'llarini loyihalashtirar ekan, pedagogik vazifalarning samarali yechimini ta'minlovchi ilmiy farazga tayanadi. Bu jarayonni o'qituvchi fikran tajribadan o'tkazadi va qayta ishlaydi. O'qituvchi faoliyatidagi bashoratlash noyob metodlar yordamida qo'yilgan maqsadga erishish yo'llarini aniqlash imkonini beradi. O'qituvchi faoliyatining maqsadi kafolatlangan natijaga erishish yo'llari murakkab bo'lishidan qat'i nazar amalga oshirilmagan, biroq loyihalashtirilgan faoliyat modelidir. Mazkur loyihada hamkorlikdagi pedagogik jarayon yoki uning tarkibiy qismlarining sifat hamda miqdor jihatdan o'zgarishi aniq aks ettiriladi. Hamkorlikdagi pedagogik jarayon loyihasi strategik, taktik hamda tezkor bashoratlashga asoslangan holda vujudga keladi.

Tahlil natijalari o'qituvchilar tomonidan hamkorlikka asoslangan ta'lim shakllarining qo'llanilishi an'anaviy yondashuvdan yuqori samaradorlikka erishishga imkon berishini ko'rsatadi. Biroq ta'lim oluvchilarning guruhdagi ishini tashkil etishning o'zi etarli emas, hamkorlikka asoslangan ta'lim-tarbiya jarayonida yana ikkita komponentni hisobga olish lozim: guruhiy mukofotlash tizimi va shaxsiy mas'uliyatni rag'batlash mexanizmi. Butun guruhni rag'batlantirish o'quv materialini o'zlashtirishda ta'lim oluvchilar bir-biriga yordam berishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Agar guruhiy rag'bat yuqori bo'lmasa, guruh a'zolari o'z guruhdoshlarining bilish ehtiyojlariga kam diqqat qaratadi. Bilimlarni egallashda shaxsiy mas'uliyatni rag'batlaydigan individual nazorat har bir ta'lim oluvchini o'z yutuqlarini ko'ra olishiga yordam beradi.

Demak, hamkorlik pedagogikasi – bu shaxsning har tomonlama barkamol ravojlanishi yo'lida muhim qadam hisoblanadi. Ta'lim-tarbiya jarayoni sifat va samaradorligini oshirishda yordam ko'rsatishi, mavjud muammolarni birgalikda hal etish va o'zaro hamfikrlilik muhitini tashkil etishni talab etadi. Hamkorlik pedagogikasining g'oya va tamoyillarini amalga oshiruvchi pedagogovatorlarning konseptual g'oyalarni tahlil etish ularning ta'lim oluvchilarning ta'lim-tarbiyasiga yondashuvi yangi, insonparvar tizimga egaligini alohida qayd etishni taqozo etadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Aronson E., Blaney N., Stephan C., Sikes J., Snapp M. The jigsaw classroom / E.Aronson, N.Blaney, S.Stephan, J.Sikes, M.Snapp. – Beverly Hills: Sage Publications, 1978. – 197 p.
2. Asqarova O., Usmonboyeva M., Raxmatova X., Ehsanova F., Asqarova F. Pedagogika. Izohli lug'at. "Navro'z" nashriyoti– Toshken t: 2014.
3. Mead M. Cooperation and Competition Among Primitive People / M.Mead. – McGrawHill, 1997.
4. Park C.W. The cooperative system of education. An account of cooperative education as developed in the College of Engineering, University of Cincinnati. – Washington: Government Printing Office, 1916. – 48 p.
5. Qurbonov Sh., Seytxalilov E. Ta'lim sifatini boshqarish. /T.: «Turon-Iqbol», 2006. -592 b.
6. Shermuhammadov B.Sh., Qurbonova B.Q., Maqsudov U.Q., Qo'chqarova M.A., Sidikova Z.M. Umumiy pedagogika. /Farg'ona: "Classic" nashriyoti-2022. –240 b.
7. Slavin R.E. Student teams and comparison among equals: Effects on academic performance and student attitudes. / R.E. Slavin. – Journal of Educational Psychology, vol. 70, 1978. – P. 532-538.
8. Hoshimov K., Nishonova S., Inomova M., Hasanov R. Pedagogika tarixi. – T.: O'qituvchi, 1996. – 93 b.
9. Sharan, S., Sharan Y. Small group-teaching / S. Sharan, Y. Sharan. – Englewood Cliffs, NJ: Educational Technology Publications, 1996. – 237 p.